

สันติธรรมบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ปาฐกถา

โดย

ฉลาดชาย รมิตานนท์

ในโอกาสการสัมมนาเรื่อง
สันติธรรมบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จัดโดย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ณ กระทรวงวัฒนธรรม

23 พฤษภาคม 2547

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน

เรื่องที่ท่านทั้งหลายสละเวลาในวันหยุด ที่ควรจะได้พักผ่อนมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นในวันนี้คือ เรื่อง **“สันติธรรมบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม”** เป็นเรื่องใหญ่และสำคัญไม่เฉพาะต่อประเทศไทย สังคมไทย และคนไทยเท่านั้น หากแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่ออนาคตแห่งความอยู่รอดอย่างปลอดภัย และมีความสุขของมนุษยชาติทั้งมวลด้วย

นักคิดสำคัญ ๆ ในโลกหลายท่านได้ตั้งข้อสังเกตและย้ำเตือนกันมาล่วงหน้าหลายปีแล้วว่า โลกนับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นไปจะเป็นโลกที่ต้องจัดลำดับชั้นความสำคัญของวาระกันใหม่ ภาษาทางเศรษฐกิจและการเมืองและความมีเหตุมีผลตามแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเคยเป็นคำพูดหรือภาษาสำคัญจะถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อและความรู้สึก กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของโลกจะถูกย้ายออกจากศูนย์กลางของพื้นที่ในภาษา และวัฒนธรรมจะกลายเป็นคำที่เป็นเสมือน **“กุญแจ”** ของการไขปัญหาและวิกฤติต่าง ๆ นานา ซึ่งบัดนี้เป็นที่ประจักษ์กันดีแล้วว่าจะใช้ภาษาที่ผูกติดอยู่กับความรู้และวิถีคิดทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารแบบเดิม ๆ ไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เหตุการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกไม่ว่าในอเมริกา ยุโรป อาฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชีย รวมทั้งในประเทศไทยด้วย เป็นเครื่องยืนยันเป็นอย่างดีว่า ข้อสังเกตและคำเตือนดังกล่าวเป็นความจริง ดังนั้น โลกทั้งโลกก็ดี ประเทศไทยก็ดีจะต้องแสวงหาความรู้ ความคิด ความเข้าใจ และวิธีการแก้ปัญหาแนวใหม่ที่ต้องวางอยู่บนมโนทัศน์เรื่องวัฒนธรรม ความหลากหลาย ความแตกต่าง ในสภาวะการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เราจะอยู่กันอย่างไรท่ามกลางเงื่อนไขเหล่านั้น บนวิถีของสันติธรรม

นี่คือโจทย์ใหญ่ที่สำคัญและเร่งด่วนที่สุด

วัฒนธรรม เป็นคำที่ยุ่งยากที่สุดคำหนึ่งในการให้นิยาม อย่างไรก็ตาม หากดูจากการใช้ก็พอสรุปได้ว่ามีอยู่อย่างน้อยสามแนวแห่งความหมาย

แนวที่หนึ่ง เป็นการมองที่ค่อนข้างแคบ คือมองวัฒนธรรมในความหมายของศิลปะ-วัฒนธรรม ที่มักจะถูกตีความแบบลดระดับลงไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเพียงวัตถุ สิ่งของ การแสดง การฟ้อนรำ เพลงและดนตรี พิธีกรรม วรรณกรรม วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น ทิศนะในแนวนี้นำให้เกิดการมองข้ามสาระสำคัญว่า **“วัฒนธรรม”** เหล่านั้น แท้จริงแล้วเป็นผลผลิตของภูมิปัญญาหรือความรู้ที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งมีความสำคัญและลึกซึ้งยิ่งกว่าสิ่งที่ปรากฏ กระทรวงวัฒนธรรมและหน่วยงานด้านนี้ของหลาย ๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ก็มักเกิดจากแนวคิดแบบนี้ซึ่ง

เป็นความคิดที่แพร่หลาย แต่ครอบคลุมความหมายที่ไม่ลึกซึ้งเพียงพอ จึงทำให้งานทางด้านวัฒนธรรม เป็นเพียงงานด้านการอนุรักษ์แบบเก็บของเก่าไปเรื่อย ๆ

แนวที่สอง เป็นการมองวัฒนธรรมในความหมายของวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของผู้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น การพูดว่าวัฒนธรรมของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ซึ่งมีนัยว่าวิถีชีวิตของคนไทยไม่ใช่คนเผ่าพันธุ์อื่น สมัยนั้นกับปัจจุบันไม่เหมือนกัน การใช้คำว่าวัฒนธรรมในความหมายนี้แพร่หลายกว้างขวางทั่วไปแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการใช้ในความหมายกว้าง ๆ เพราะคำว่าวิถีชีวิตเป็นคำที่กว้างขวาง ครอบคลุมมากมายหลายด้าน เช่น การกิน การอยู่ การแต่งกาย ศาสนา ความเชื่อ การเมือง การปกครอง การทำมาหากิน การพักผ่อนหย่อนใจ การนับญาติ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ซึ่งวิถีชีวิตเหล่านี้อาจป้องกัน หรือขอยุติขอยึดซึ่งกันและกันได้ระหว่างสังคมระหว่างกลุ่ม อย่างไรก็ตาม นิยามในแนวนี้ก็เริ่มส่อให้เห็นความหลากหลายและความแตกต่างระหว่างมนุษย์กลุ่ม หรือประเภทต่าง ๆ เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ หรือกาล-เทศะที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย และที่สำคัญไม่น้อยอีกเช่นกันคือ “ความเหมือน” แต่เนื่องจากความเหมือนขัดแย้งกับการมุ่งแสวงหาลักษณะเฉพาะ ดังนั้น ความเหมือนจึงมักไม่ถูกนำมาเน้นสักเท่าไร ยกเว้นในกรณีที่ต้องการรวมหลากหลายและความแตกต่างให้เป็นหนึ่งเดียว เช่น ในมนต์ศรัทธาเรื่องบูรณาการ เป็นต้น

แนวที่สาม เป็นการมองวัฒนธรรมในเชิงกระบวนการทั่วไปของพัฒนาการ หรือความก้าวหน้าทางภูมิปัญญา จิตวิญญาณและสุนทรียภาพของมนุษย์ ทัศนระมูมองแนวนี้ให้คุณค่าต่อด้านที่เป็นนามธรรมของความเป็นมนุษย์ที่ต่างจากสัตว์และพืช ซึ่งจะเชื่อมโยงไปถึงประเด็นความลึกซึ้งของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อาจซับซ้อนและสำคัญในลักษณะที่ถ้าไม่สำคัญมากกว่าก็สำคัญพอ ๆ กันกับความหลากหลายทางชีวภาพ อนึ่ง ควรตั้งข้อสังเกตว่า วัฒนธรรมในความหมายนี้เป็นฐานรองรับแนวที่หนึ่งและสอง ถ้ามองไม่เห็นวัฒนธรรมในเชิงนี้ก็จะเห็นเพียงเปลือกนอกหรือภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมที่ไม่สู้จะล้าลึกเท่าใดนัก การแก้ปัญหาบนแกนวัฒนธรรมก็ไม่อาจทำอย่างได้ผลยิ่งไปกว่านั้น ทัศนะต่อวัฒนธรรมในแนวนี้ยังให้ความเชื่อมั่นว่ามนุษยชาติสามารถจะแสวงหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา และเป็นไปในลักษณะที่ก้าวไปข้างหน้าได้เรื่อย ๆ โดยไม่วกกลับไปหาวิธีการเก่า ๆ ที่ล้มเหลวเรื่อยมา เช่น สงครามและการใช้กำลังความรุนแรง เป็นต้น วัฒนธรรมในแนวนี้มีความหมายที่อาจเป็นสิ่งเดียวกันได้กับคำว่าอารยะธรรม

จากนิยามวัฒนธรรมสามแนวดังกล่าว เมื่อนำมาบวกเข้ากับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง คือโลกนี้ประกอบขึ้นด้วยมนุษย์หลายเชื้อชาติ หลายชาติพันธุ์ หลายกลุ่ม หลายประเภททางสังคม เช่น ชนชั้น เพศ/เพศภาวะ และอายุ เป็นต้น ความแตกต่างหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นคู่

กันมากับการมีมนุษย์ จนกระทั่งนักวิชาการมานุษยวิทยา-สังคมวิทยา สรุปว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเสมือน “ธรรมชาติ” ของสังคมมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความหลากหลายและความแตกต่างดังกล่าวนี้ มนุษยชาติอยู่กันมาอย่างไร อยู่อย่างไรความขัดแย้งหรือสงครามและการใช้กำลังหรือไม่ หรือว่ามนุษยชาติอยู่กันมาอย่างสงบสันติมาโดยตลอด

คำตอบค่อนข้างจะชัดเจนอยู่แล้วว่า ไม่ใช่คำตอบเดียวและแนวเดียว ประวัติศาสตร์ที่ยาวนานบอกเราว่า บางเวลา บางสถานที่ มนุษย์ก็อยู่กันโดยใช้สันติธรรม แต่บางเวลาบางสถานที่ก็มีสงครามและการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้น กระนั้นก็ตามเรายังอดเชื่อไม่ได้ว่า ช่วงเวลาส่วนใหญ่ในประวัติศาสตร์ สันติภาพครอบครองเวลาและสถานที่ส่วนใหญ่ไว้มากกว่าสงคราม มิเช่นนั้นแล้วมนุษยชาติจะอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ได้อย่างไร

จริงอยู่ เมื่อเราเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะประวัติศาสตร์ไทย หรือประวัติศาสตร์โลกเรามักพบเรื่องราวของสงครามถูกนำมาบรรจุในเนื้อหาของวิชาเป็นส่วนใหญ่ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น คำตอบอาจอยู่ที่ ประการที่หนึ่ง สันติภาพถูกถือว่าเป็นสภาวะปกติธรรมดาไม่น่าตื่นเต้นอะไร พูดอีกอย่างหนึ่งคือ **สันติภาพไม่ใช่ “เหตุการณ์”** การไม่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์นี้เอง ทำให้สันติภาพไม่มีเรื่องเล่าให้น่าตื่นเต้นประทับใจ ยกเว้นเสียแต่ภาวะสงครามและความรุนแรงยืดเยื้อยาวนานจนผู้คนเบื่อหน่ายล้มตาย เมื่อนั้นสันติภาพอาจกลายเป็นประเด็นของการเจรจาเพื่อยุติสงคราม เมื่อการเจรจาสำเร็จ สันติภาพเกิดขึ้น ผู้คนก็จะหันไปสนใจเรื่องอื่น ๆ ประการที่สอง ประวัติศาสตร์สงครามถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้กับสิ่งที่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของมนุษยชาติคือ “รัฐชาติสมัยใหม่” “ลัทธิชาตินิยม” และ “ความรักชาติ” ซึ่งเพิ่งจะเกิดขึ้นไม่นานเมื่อเกิดกระบวนการโลกาภิวัตน์เท่านั้นเอง

อนึ่ง โจทย์หนึ่งที่เกิดขึ้น ณ จุดนี้และจะต้องหาทางแก้ไข คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้สันติภาพเป็นเรื่องราวที่ถูกนำไปเล่าขานบอกกล่าวไว้ในวิชาประวัติศาสตร์ หนทางหนึ่งที่อาจเป็นไปได้คือ ให้ความสำคัญและพื้นที่แก่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมในความหมายแคบหรือกว้าง เป็นวัตถุหรือเป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญา ความรู้ จิตวิญญาณและสุนทรียภาพ และไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม “หลวง” วัฒนธรรม “ราษฎร์” รวมทั้งวัฒนธรรมชาติพันธุ์ทั้งหลายที่ดำรงอยู่ในสังคมต่าง ๆ รวมทั้งสังคมไทยด้วยทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยหลุดจากกรอบคิดในเรื่องความต่ำ-ความสูง เป็นไทยหรือไม่ใช่ไทย แท้หรือไม่แท้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม **เมื่อมีความหลากหลายก็ย่อมมีความแตกต่าง** ความหลากหลายทางชีวภาพหมายถึงสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าพืชหรือสัตว์ย่อมมีหลายชนิด หลายพันธุ์นับหมื่นนับแสนแตกต่างกันไป

ในหมู่มนุษย์เมื่อมีความหลากหลายก็ย่อมมีความแตกต่างเป็นธรรมดา เช่น ความแตกต่างทาง
รูปลักษณะภายนอกทั้งหลาย

ความแตกต่างทางกายภาพนี้เองถูกนำมาเป็นฐานในการจัดแบ่งประเภทของมนุษย์ออกเป็น
“เชื้อชาติ” (race) ต่างๆ คำๆ นี้แต่เดิมมาในโลกตะวันตกเคยถูกใช้บรรยายถึงกลุ่มคนที่มีความ
แตกต่าง โดยอ้างว่าเป็นเพราะมีลักษณะบางประการตามธรรมชาติที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ประเด็นนี้
น่าตั้งข้อสงสัยเถวว่าในทางปฏิบัติลักษณะที่แตกต่างที่ว่ากันว่ามีมากมายนั้นถูกลดทอนลงเหลือเพียง
สีผิว ขาว ดำ เหลือง แดง น้ำตาล เท่านั้น ปัจจุบันนี้แนวคิดเรื่อง “เชื้อชาติ” ซึ่งเข้ามาอยู่ใน
ภาษาอังกฤษเมื่อคริสต์ศตวรรษที่สิบหก เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วงสี่ร้อยกว่าปี วิทยาศาสตร์ยุคนี้ก็ไม่
รับรองคำนี้อีกต่อไปแล้ว สำหรับนักสังคมศาสตร์โดยเฉพาะในสายสังคมวิทยามานุษยวิทยา ปัจจุบัน
ยืนยันหนักแน่นว่า “เชื้อชาติ” เป็นการจัดประเภทที่ถูกประกอบสร้างหรือถูกสถาปนาขึ้นมาทางสังคม
(socially constructed categorization) อย่างสิ้นเชิง จะเรียกว่า “อุปโลกน์” ขึ้นมาก็คงได้ อุปโลกน์
ขึ้นมาทำไม คำตอบคือเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการระบุกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลาย ถ้าเป็นเพียงแค่นั้นก็
คงไม่สำคัญเท่าไร แต่คำๆ นี้ถูกนำไปใช้เพื่อให้ความชอบธรรมต่อความสัมพันธ์ทางสังคม-วัฒนธรรม
ที่มีระบบคิดแบบทวิลักษณ์หรือจับคู่ตรงกันข้าม(binary opposition) ในเชิง “เหนือกว่า-ต่ำกว่า”
(superiority-inferiority) อยู่เบื้องหลัง จึงทำให้เกิดการขูดรีดเอาเปรียบ(exploitation) การเลือก
ปฏิบัติ(discrimination) ลัทธิอาณานิคม สงครามและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์(genocide)ในระหว่าง
มนุษย์ขึ้นมา

แม้ว่าในทางวิชาการทั้งสายวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์จะปฏิเสธความน่าเชื่อถือของคำว่า
“เชื้อชาติ” แต่กระนั้นก็ตาม “เชื้อชาติ” ก็ยังอยู่ ถูกผลิตซ้ำครั้งแล้วครั้งเล่าในฐานะ
“อุดมการณ์”(ideology) ในการจัดประเภทและการให้ความสำคัญและความด้อย ความสูงต่ำของ
ลำดับชั้นและที่สำคัญไม่น้อยไปกว่านั้นคือ “เชื้อชาติ” ถูกสถาปนาให้เป็นนิตินัยสำคัญในการ “รวมเข้า”
และ “กันออก” ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในกระบวนการมอบอำนาจและสิทธิในด้านต่างๆ เช่น สิทธิในการเป็น
พลเมือง สิทธิที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เป็นต้น

ในกรณีของประเทศไทยเมื่อต้องกรอกเอกสารของทางราชการเมื่อไร เราก็ยังถูกบังคับให้ระบุ
ว่า “เชื้อชาติ” อะไร “สัญชาติ” อะไร เป็นต้น ส่วนผลของการจำแนกหรือจัดประเภทนี้ที่ติดตามมาเป็น
อย่างไรทุกท่านคงตระหนักแก้ไขโดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง

เมื่อคำว่า “เชื้อชาติ” ไม่ได้ได้รับความถูกต้องชอบธรรมจากสายวิชาการอีกต่อไป จึงมีการ
ประดิษฐ์คำใหม่ขึ้นมาใช้แทน คือคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์”(ethnic group) “ความเป็นชาติ

พันธุ์”(ethnicity) “เครื่องหมายบ่งบอกชาติพันธุ์”(ethnic markers) และ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์”(ethnic identity) เป็นต้น

คำว่า “**กลุ่มชาติพันธุ์**” ก็เช่นเดียวกับคำหรือมโนทัศน์ต่างๆ ในทางวิชาการคือหาความชัดเจนลงรอยและลงตัวไม่ได้ ในความหมายสั้นๆ ในที่นี้กลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ไทย มอญ ลาว เขมร ม้ง กะเหรี่ยง คือกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน อัตลักษณ์ร่วมที่วานี้เกิดขึ้นมาจากหลายแหล่งเช่น**ความรู้สึกร่วม** มีประวัติศาสตร์ร่วมที่ไม่เหมือนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในที่นี้จำเป็นต้องย้ำไว้ด้วยว่าทั้ง**ความรู้สึกร่วม** และประวัติศาสตร์ในที่นี้มีความหมายว่าไม่จำเป็นจะต้องเป็นข้อเท็จจริง หากแต่เป็นสิ่งประกอบสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นมาขึ้นนั่นเอง นอกจาก**ความรู้สึกร่วม**ที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ยังมี**วัฒนธรรม** ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและ**ศาสนาความเชื่อ**ของพวกเขาเอง กับทั้งยังมี**ภาษา**เดียวกันอีกด้วย **การดำรงรักษาพรมแดนของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์**เป็นสิ่งที่สมาชิกของกลุ่มตระหนักอย่างต่อเนื่องและในกระบวนการนี้มีการกันคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นออกไปด้วย อย่างไรก็ตามทุกกลุ่มชาติพันธุ์ก็เชื่อว่าจะปิดประตูตายไม่ติดต่อกับคนภายนอก ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกนี้เลยก็ว่าได้ ไม่ยึดถือประเพณีแต่งงานกันเฉพาะคนในกลุ่มเท่านั้น(endogamy) สมาชิกใหม่อาจเกิดได้ผ่านการแต่งงานหรือวิถีทางอื่นที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มนั้นๆ จริงอยู่ในบางกรณีลักษณะต่างๆ ทาง “เชื้อชาติ” อาจถูกนำมาใช้ควบคู่ไปกับความเป็นชาติพันธุ์ แต่ในทางสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาถือว่า “เชื้อชาติ” กับ “ชาติพันธุ์” ไม่สามารถนำมาใช้แทนกันได้ เพราะเชื้อชาติถูกผูกติดอยู่กับลักษณะที่อ้างว่าเป็นธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไม่ได้

การรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์(ethnic boundary maintenance) เป็นกระบวนการที่เราควรให้ความสนใจ เพราะในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มในบางเวลา บางสถานที่ก็พยายามแสดงออกซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าต่างจากกลุ่มอื่น แต่ในบางกลุ่ม บางเวลา บางสถานที่ บางเงื่อนไขการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ก็อาจไม่เคร่งครัด ในบางกรณีลักษณะทางชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หนึ่ง อาจถูกนำมาขยายเกินความเป็นจริง ดังเช่นในกรณีต้องการรวมพลังต่อต้านการใช้อำนาจที่เห็นว่าไม่ชอบธรรมโดยคนกลุ่มใหญ่ หรือแม้กระทั่งถูกผลิตขึ้นมาใหม่เพื่อผลประโยชน์บางอย่างและความเป็นปึกแผ่น ในกระบวนการนี้**เครื่องหมายทางชาติพันธุ์**(ethnic marks) คือปฏิบัติการของการใช้สัญลักษณ์ที่ซับซ้อนอาจถูกนำมาใช้เพื่อตอกย้ำพรมแดนและการแบ่งแยกระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันในบางกรณีพรมแดนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์หลายด้านจะถูกลดความสำคัญลง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้เกิดผลด้าน**บูรณาการ**(integration) ให้มากที่สุด ซึ่งมักเกิดขึ้นในกรณีที่รัฐซึ่งประกอบด้วยด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่หลากหลายต้องการบูรณาการทางการเมืองเช่นสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีเอกภาพแต่ไม่ได้

ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายอย่างจริงจัง เช่นไม่ให้ความเท่าเทียมหรือบางครั้งก็แฝงเร้นด้วยเจตนาที่จะสลายความหลากหลายให้เหลือเพียงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนกลุ่มใหญ่เท่านั้น เป็นต้น กระบวนการนี้บางทีก็เรียกว่าการทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม (cultural ethnicity) ในความหมายว่าความเชื่อหรือความรู้สึกที่เกิดจากการมีภาษา ศาสนา หรือค่านิยมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ร่วมกันกลายเป็นความเป็นชาติพันธุ์ทางการเมือง (political ethnicity) ซึ่งมีความหมายว่าความเป็นชาติพันธุ์ถูกทำให้เป็นจิตสำนึกทางการเมืองแล้วเกิดการระดมให้เคลื่อนไหว สมาชิกกลุ่มบนพื้นฐานของชาติพันธุ์ที่มีอยู่จริงหรือถูกอนุমানหรือสร้างขึ้นมา และเมื่อนั้นเองความหลากหลาย ความแตกต่างทางวัฒนธรรมก็จะกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่มีแต่จะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ

อนึ่ง สมควรที่จะตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ตรงนี้ว่าจากประสบการณ์ของหลายๆประเทศ การแก้ไขปัญหาการเมืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้ฐานคิดหรือความรู้ในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันทั้งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจไม่สามารถตอบปัญหาได้ทั้งหมด ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าเกิดมีปรากฏการณ์หนึ่งขึ้นมาคล้ายคลึงกันกับลัทธิคลั่งชาติ (racism) แต่ไม่ใช่ปรากฏการณ์นี้นักมานุษยวิทยาเรียกว่าชาติพันธุ์นิยม (ethnocentrism) ที่แม้แต่เงินก็อาจซื้อไม่ได้

ชาติพันธุ์นิยม (ethnocentrism) มีความหมายสรุปสั้นๆ ว่าเป็นความคิดก็ได้ทัศนคติก็ได้ หรือจะเรียกว่าเป็นความไม่ไว้ใจคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของกลุ่มตน พร้อมกับนั้นก็เห็นหนทางหรือเครื่องมือก็คงได้ ในการช่วยให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมองเห็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเองหรือของ “เรา” โดยการนำไปเปรียบเทียบกับของ “คนอื่น” ยิ่งไปกว่านั้นระบบคิดแบบนี้ยังเกี่ยวกับความเชื่อที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของตนเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด หรือมีวัฒนธรรมที่สูงส่งกว่าของคนอื่น ดังนั้นวัฒนธรรมของเราจึงถูกถือว่ามีคุณค่ามากกว่าสูงกว่าวัฒนธรรมของคนอื่น ไม่ว่าจะป็นด้านศีลธรรม จริยธรรมหรือในด้านวัฒนธรรมในความหมายของวิถีชีวิตทั่วไป ด้วยเหตุนี้เราหรือ “คนใน” จึงไม่ไว้ใจคนที่เรานิยามว่าเป็น “คนนอก” สุดท้ายแล้วระบบคิดแบบชาติพันธุ์นิยมนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดการไร้ความสามารถที่จะยอมรับว่าความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรมไม่ได้หมายความว่าถึงความต่ำต้อยด้อยกว่าของชาติพันธุ์อื่นๆที่ต่างออกไปจากชาติพันธุ์ของเรา

จากประสบการณ์ของนักมานุษยวิทยาในบางประเทศพบว่าชาติพันธุ์นิยมมักจะสัมพันธ์กันกับอำนาจนิยม (authoritarianism) ลัทธิตันนิยม (dogmatism) หรือความเชื่อถือในคำสอนโดยอาศัยเพียงศรัทธาเท่านั้นไม่จำเป็นต้องมีการพิสูจน์ นอกจากนี้ชาติพันธุ์นิยมยังมีความแข็งกระด้าง (rigidity) **อนุรักษนิยมทางเศรษฐกิจและการเมือง** และที่สำคัญคือต่อต้านอุดมการณ์

ประชาธิปไตยอยู่ในที่ เพราะประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์เรียกร้องให้ทุกคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์กับความเท่าเทียมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น คงต้องตั้งข้อสังเกตไว้ตรงนี้ด้วยว่า ชาติพันธุ์นิยมมีอยู่ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ บางประเทศอ้างว่ายึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่ความเป็นประชาธิปไตยนั้น สงวนไว้ให้เฉพาะในหมู่ “พวกเรา” เท่านั้น..... **ประเทศไทยเข้าลักษณะนี้หรือไม่ การหาคำตอบอย่างจริงจังจะต้องมี**

เมื่อพูดมาถึงตอนนี้ น่าจะได้เวลาหันกลับมาดูประเทศไทย โดยใช้มโนทัศน์ต่าง ๆ ที่พูดไปแล้วทุกท่านคงตระหนักดีว่า ไทยเป็นประเทศและสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นอย่างนี้ก่อนที่จะเกิดมีประเทศไทยในฐานะรัฐสมัยใหม่ (modern state) เสียด้วยซ้ำไป

ไม่ต้องดูอะไรมากเพียงแค่ว่า “ไทย” ก็มีความหลากหลายและแตกต่างอยู่ในตัวของมันเองแล้ว “ไท” (ไม่มี ย.) ในด้านหนึ่งเป็นชื่อของตระกูลภาษาที่บางตำราก็ใช้ควบกับ “ลาว” เรียกว่าตระกูลภาษา “ไท-ลาว” ตระกูลภาษาไท-ลาว นี้ นอกจากในเขตประเทศไทยแล้ว มีกลุ่มผู้คนที่พูดภาษาตระกูลนี้อีกมากมายในบริเวณตอนใต้ของประเทศจีนตั้งแต่มณฑลกว่างสี มณฑลยูนนาน ตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว บางส่วนของประเทศกัมพูชา เรื่อยมาทางตะวันตก เช่น ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า กลุ่มไปถึงรัฐอัสสัมของอินเดีย หนึ่ง ควรตั้งเป็นข้อสังเกตว่า ภาษาของผู้คนเหล่านี้ แม้ว่าในทางภาษาศาสตร์จะจัดว่าเป็น ภาษาไท-ลาว ก็ตามที แต่ในหลายกรณีพูดกันไม่รู้เรื่องเลย บางกรณีเพียงแต่มีเค้า ยิ่งถ้าเอาภาษาไทยกลางปัจจุบันหรือภาษาไทยของคนกรุงเทพฯ ไปพูดจะไม่รู้เรื่องกันเลย แต่ถ้าเอาคนไทยอีสาน คนไทยล้านนา คนไทลื้อแถบเชียงรุ่ง และคนลาวมานั่งด้วยกัน คนเหล่านั้นจะพูดคุยกันได้อย่างแทบไม่มีปัญหาอะไร ในอีกด้านหนึ่ง ไท (ไม่มี ย.) เป็นชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมายหลายกลุ่มใช้ เช่น ไต หรือไทใหญ่ ไทลื้อ ไทดำ ไทแดง ไทอาหม และไทอื่น ๆ อีกมากมาย บรรยายแทบไม่หมด บางกรณีเช่น ชาวจ้วงในมณฑลกว่างสี พูดภาษาตระกูลไท-ลาว แต่เรียกตนเองว่า “จ้วง”

ยิ่งถ้าเอาการผสมกลมกลืน การขอยืมขอยืมด้านภาษา และวัฒนธรรมก็ดี การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ก็ดี รวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์มาพิจารณาด้วยแล้ว จะเห็นว่าสังคมไทย ประเทศไทย ชาติพันธุ์ไทย วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นไทย” จึงเป็นสภาวะที่หลากหลาย แตกต่างและเคลื่อนไหว หรือเลื่อนไหลตลอดมาและตลอดไปด้วย

พูดอีกอย่างหนึ่งคือ สังคมไทยก็ดี ความเป็นไทยก็ดี ประเทศไทยก็ดีจึงมีลักษณะ**พหุลักษณะ** (pluralistic) ฉะนั้น คำที่เราประดิษฐ์หรืออุปโลกนขึ้นมา เช่น คำว่า “**เอกลักษณ์ไทย**” จึงมีไม่ได้เพราะ “ไทย” มีหลายลักษณะ จะเอาเรื่องภาษาหรือก็ได้ ยิ่งภาษาไทยปัจจุบันด้วยแล้ว เต็มไปด้วยบาลีสันสกฤต และเขมร ตัวอย่างเช่น “วัฒนธรรม” ก็มีที่มาจากภาษาบาลี เช่นเดียวกับคำว่า “สันติภาพ”

และ“สันติธรรม” ส่วน“กระทรวง”ในความหมายส่วนราชการมาจากภาษาเขมร ในขณะที่คำว่า อิเล็กตรอน อิเล็กทรอนิกส์ และอิเล็กทรอนิกส์ ก็ถูกใส่เข้าไปในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานในฐานะที่เป็นภาษาไทยสมัยปัจจุบัน แล้วในอนาคตเล่า? ภาษาไทยยังจะต้องหลากหลายเพิ่มขึ้น

ถ้าหากในเรื่องของภาษาซึ่งถือว่าเป็นแกนที่สำคัญที่สุดของเครื่องหมายแสดงความเป็นชาติพันธุ์ (ethnic markers) แล้ว ภาษาไทยยัง “ดาซิ่น” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 น.7) ด้วยภาษาของ “คนอื่น” แล้ว นับประสาอะไรกับเครื่องหมายแสดงชาติพันธุ์อื่น ๆ พุทธศาสนา ก็มาจากอินเดีย กับทั้งยังเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในพม่า ลาว กัมพูชา ศรีลังกา เวียดนามนับถือ ความเชื่อในเรื่องผีและเรื่องขวัญก็มีอยู่ทั่วไปอย่างน้อยก็ในทวีปเอเชีย ย้อนกลับไปที่พุทธศาสนาก็ยังมีความหลากหลายและแตกต่างแยกเป็นนิกาย เช่น มหายาน หีนยาน (เถรวาท) มหานิกาย ธรรมยุติ เป็นต้น.....ล้วนแต่มีลักษณะการแบ่ง “เรา-เขา” ดำรงอยู่

หากจะเอาคำพูดเชิงปลุกใจให้รักชาติในแบบที่พบเห็นในงานโฆษณาสมัยนี้ เช่น ตั้งคำถามว่า “คนไทยหรือเปล่า” ก็ดี “คนไทยต้องมีนิสัยเกื้อกูล” “กล้าหาญ” “รักชาติ” อยู่ใน “สายเลือด” ก็ดี ด้วยแล้ว ยิ่งสร้างความสับสนยิ่งขึ้น เพราะในทางวิชาการสามารถโต้แย้งได้ว่า ลักษณะนิสัยเหล่านั้น ไม่ได้อยู่ใน “สายเลือด” ซึ่งการใช้ในความหมายของ “ลักษณะประจำเชื้อชาติที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้” นี้ ไม่มีข้อถกเถียงทางวิชาการมาสนับสนุน แต่อธิบายได้ว่าเป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างหรืออุปโลกน์ขึ้นมาเท่านั้นเอง และผู้คนทุกชาติพันธุ์ต่างล้วนสร้างวาทกรรมทำนองนี้ออกมาด้วยกันทั้งนั้น จึงกล่าวได้ว่า **ไม่ใช่** ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

อนึ่ง ข้อสรุปตรงจุดนี้ คือ วัฒนธรรมไทยเต็มไปด้วยความหลากหลายและแตกต่าง ลักษณะนี้ถือว่าเป็น**คุณลักษณะ**ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนหยิบยืมกับสังคมอื่น ๆ ผ่านการติดต่อค้าขาย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก กระบวนการดังกล่าวนี้ บางครั้งก็เกิดภายใต้ลัทธิอาณานิคม จักรวรรดินิยม และโลกาภิวัตน์นั่นเอง

ดังนั้น เมื่อพูดมาถึงจุดนี้ ก็เห็นที่จะต้องพูดถึงมโนทัศน์สำคัญคือ เรื่องโลกาภิวัตน์ แต่จะพูดถึงเรื่องนี้โดด ๆ ก็คงไม่ได้ ต้องพูดอย่างเชื่อมโยงกับการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ โดยเน้นที่กระบวนการที่เรียกว่าบูรณาการที่มีผลกระทบต่อความหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วนำไปสู่**สังคมและความรุนแรง**

โลกาภิวัตน์ ก็เช่นเดียวกับมโนทัศน์ทางสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาทั้งหลาย คือ ถูกนิยามไว้หลายแนวทาง แต่ในที่นี้จะเลือกพูดถึงนิยามง่าย ๆ ที่ค่อนข้างเป็นกลาง ๆ คือเป็นกระบวนการทางสังคมที่ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อการจัดการทางสังคมและวัฒนธรรมหลาย ๆ แบบค่อย ๆ หายไป และผู้คนทั้งหลายก็ตระหนักถึงการหายไปของข้อจำกัดเหล่านั้นมากขึ้นทุกที

อย่างไรก็ตาม แม้นิยามดังกล่าวข้างบนจะฟังดูเป็น “กลาง ๆ” ก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่านอกจากจะไม่เป็นกลางแล้วยังลดทอนความซับซ้อนของกระบวนการของโลกให้ฟังดูแล้วเกิดความสะดวกสบาย แต่ละเลยสาระสำคัญ คือ ด้าน**ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ** อย่างสิ้นเชิง ที่ฉกรรจ์กว่านั้นคือ ทำให้เรามองไม่เห็นผลกระทบด้านลบ และการลุกขึ้นมาต่อต้านโลกาภิวัตน์ ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในโลก ถ้าเราไม่เข้าใจประเด็นนี้ เราก็ไม่เข้าใจเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ในโลก รวมทั้งเหตุการณ์ในประเทศไทย โดยเฉพาะในกรณีภาคใต้